

VAN WIERDEN EN TERPEN

Mededelingen van de Vereniging voor Terpenonderzoek

Nummer 7 (juni 2001)

TEN GELEIDE

Deze Nieuwsbrief valt bij u aanzienlijk later in de bus dan onze bedoeling was, maar daaraan bent u waarschijnlijk inmiddels wel gewend. Dat betekent echter ook, dat u dit jaar twee acceptgiro's ontvangt, nu de achterstallige over het jaar 2000 (foei toch), en straks in december over 2001. Deze zal wél op tijd aan u worden toegestuurd, want de contributie staat er in guldens op vermeld. De girokaarten staan dit keer niet op naam, wegens verkeerde aanlevering. U wordt daarom verzocht naam en adres zelf in te vullen.

Het ontbreekt de terpen niet aan belangstelling. Een initiatief van Jan Abrahamse, van *Noorderbreedte* (zie onder), heeft uiteindelijk geleid tot een grote manifestatie waarin een grote kunstwierde een pregnante rol zal spelen. Het bouwwerk was eerst bij Dorkwerd gepland, maar is na protest verhuisd naar het Zerniketerrein, ten noorden van de stad Groningen (zie flyer).

De wierde wordt ingericht door de Engelse cineast Greenaway, degene die ook (in samenwerking met conservator Egge Knol) grotendeels verantwoordelijk is voor de gelijktijdige expositie in het Groninger Museum: *Hemel en hel in de Middeleeuwen*. Greenaway is een man met prachtige films op z'n naam en hoewel zijn effectbejag soms wel wat erg overheerst, is alles wat hij maakt altijd zeer de moeite van het aanschouwen waard. U treft bij deze nieuwsbrief enkele aanvullende gegevens aan (zie Musea).

Overigens, een situatie die Greenaway had kunnen bedenken, deed zich vorig jaar september voor in de wierde Englum: tijdens deze door de Vereniging bezochte opgraving kwam in een laag mest een nest menschedels te voorschijn! Verderop in deze nieuwsbrief leest u er meer over.

We maakten er eerder al melding van, maar nu is het dan zo ver: de handelseditie van het proefschrift van Halbertsma, *Frieslands Oudheid*, mede bekostigd door de Vereniging, is verschenen. Het is een mooi verzorgd boek geworden, met veel afbeeldingen en een handig register. Het boek is tot 1 juli tegen reductie te verkrijgen (zie bijgeleverde flyer).

Ernst Taayke (secr.)

VERSCHENEN PUBLICATIES

* *Paleo-Aktueel 11*, uitgave van de vakgroep Archeologie van de Rijksuniversiteit Groningen, is in het najaar van 2000. Zes bijdragen hebben betrekking op het terpengebied. Deze zijn van M.C. Galestin over Augusteische munten, J. Bazelmans en D.A. Gerrets over de terprestanten Dongjum-Heringa en Peins-Oost, H.A. Groenendijk, J. Molema en C. Tulp over een inventarisatie van middeleeuwse metaalvondsten uit Groningse wierden, C. Tulp en N. Meeks over de Wijnaldum-matrijs, A. Ufkes over de Eewal te Leeuwarden, en H.J. Moltmaker over de Reiderschans.

Paleo-aktueel 11 is voor f 20,- af te halen bij het GIA op Poststraat 6, Groningen. Het boekje wordt voor f 25,- per post toegestuurd nadat het bedrag per acceptgiro is overgemaakt. Telefoonnr. 050-3636712. Ook de oudere nummers (vanaf nr. 1) zijn nog beschikbaar.

* *Noorderbreedte*

Het 2e nummer (maart/april) van jaargang 25 wordt bijna geheel in beslag genomen door terpen en wierden: wanneer werden ze afgegraven (Jelle Arjaans & Jan Delvigne), wat kunnen we er in vinden (Egge Knol), hoe veranderde de aanblik in 25 eeuwen (Piet Kooi), hoe gaan we er mee om (met terpen: Gilles de Langen / met wierden: Henny Groenendijk), hoe is het terpprofiel van Englum opgebouwd (Gerrie Koopman & Piet Kooi), hoe onderzoeken we terpen (Louwrens Hacquebord) en hoe doen Duitsers dat (Erwin Strahl)?

De terpentijd voorbij, maar toch ook interessant zijn de middeleeuwse rampspoeden (Jan Schoneveld) en de opkomst en ondergang van het klooster te Aduard (Bert Paltzer). Vandaar is het nog maar een klein stapje naar de Hemel & hel-expositie in het Groninger Museum (Egge Knol / Kees van Twist) en het project Viadorkwerd (Ansje Monkhorst). Dorkwerd zelf blijft gelukkig buiten schot (Jan Abrahamse & mooie luchtfoto van Paul Paris). Een nummer om te kopen - als u al geen abonnee bent. Een abonnement op *Noorderbreedte* kost minimaal f 50,- per jaar (of 23 Euro). Aanmelden/bestellen bij *Noorderbreedte*, Damsterkade 5, 9711 SE Groningen, tel. 050-3141956.

* *De Vrije Fries, 80e jaargang, 2001*

Voor onderzoek naar de genetische achtergrond van sommige ziekten zocht de onderzoeksgroep GUIDE (R.U. Groningen) een populatie met een vrij stabiele geschiedenis en die meenden ze in de Friezen gevonden te hebben. Die stabiliteit blijkt echter betrekkelijk: archeologisch valt aannemelijk te maken dat de Friese bevolking in de 5e eeuw AD geheel is ververst (artikel Taayke), maar uit historische bronnen wordt duidelijk dat de Friezen ook in latere tijd nogal mobiel waren, zozeer zelfs dat Schroor in zijn bijdrage meende de grondslag van het medisch onderzoek in twijfel te kunnen trekken. Dat werd hem door de medici niet in dank afgenomen - temeer omdat er met het onderzoek veel geld gemoeid is. De storm in de reageerbuis is overigens inmiddels geluwd.

Ernst Taayke

* *Bibliografie van Groningen op internet*

Vanaf 1950 kent de provincie Groningen een 'bibliografie betreffende de geschiedenis en taalkunde'. Uiteraard verschenen de eerste bibliografieën in gedrukte vorm. Dit gebeurde tot en met het jaar 1982 in de Groningsche volksalmanak. Van 1982 tot 1997 bestond de Bibliografie van Groningen als zelfstandige uitgave op papier. Vanaf het jaar 1998 worden de bibliografische gegevens betreffende publicaties over in principe alle aspecten van het leven in de provincie Groningen in digitale vorm aangeboden, en wel via de website: www.bibliografiegroningen.nl. Een van de voordelen van een digitale database is dat aanvullingen naderhand zonder moeite kunnen worden toegevoegd.

Ook archeologische publicaties betreffende de provincie Groningen worden in deze digitale bibliografie wereldkundig gemaakt. De Bibliografie Groningen zal voor Groningse archeologen zeker van belang kunnen zijn. Heeft u weet van archeologische publicaties die ten onrechte niet zijn opgenomen, of suggesties voor de opname van publicaties in de digitale bibliografie, levert u dan titels, liefst voorzien van trefwoorden of een korte samenvatting in bij:

Wietske Prummel (Poststraat 6, 9712 ER Groningen, e-mail: W.Prummel@let.rug.nl).

* *Archeologische fietsroutes en publiksboeken betreffende Ferwerderadiel, Wijnaldum en het Bildt*

In de reeks Archeologische Routes in Nederland, uitgegeven door de ROB, verschenen deel 27 het Bildt (tevens deel 31, in het Bildts), deel 28, Wijnaldum (tevens deel 32, in het Fries), en deel 29, Ferwerderadiel (tevens deel 33, in het Fries); prijs per deel f 9,50.

Bij uitgeverij Uniepers in Abcoude

verschenen in samenwerking met Provincie Fryslân en de ROB, drie publiksboeken over dezelfde gebieden; de prijs per boek is f 25,--. Twee hebben als auteurs Arnold Carmiggelt & M. van Alkemade: Begraven op de terpen in Ferwerderadiel: het dodenbestel in middeleeuws Fryslân, 400-1200, en De 'Koningsterp' van Wijnaldum: de Friese elite in de vroege Middeleeuwen. Meindert Schroor en Monica Alkemade schreven: Van Middelzee tot Bildt: landaanwinning in Fryslân in de Middeleeuwen en de vroegmoderne tijd.

MUSEA

* *Groningen: Hel en Hemel. De Middeleeuwen in het Noorden*

De tentoonstelling *Hel en Hemel. De Middeleeuwen in het Noorden* (1100 - 1550 AD) in het Groninger Museum toont bewaard gebleven beelden, manuscripten en bijzondere voorwerpen uit deze periode binnen het voor de middeleeuwers belangrijke vraagstuk van het leven na de dood: kom ik in de hel of valt mij de hemel ten deel. Dit zijn vragen die voor de middeleeuwers van groot belang waren. De cineast Peter Greenaway, onder de indruk van het landschap, zorgde voor een indrukwekkende presentatie.

Vooraf de objecten van papier en textiel worden maar zelden aan het publiek getoond. Niet eerder was een zo groot overzicht van middeleeuwse kunst uit het Noorden te zien. Bijzonder zijn onder meer het retabel van het klooster Wijnaldum, de miskelk uit hetzelfde klooster en de altaardwaal van Warffum. Imposant is de zaal met de skeletten uit het klooster Aduard.

Bij de tentoonstelling is een ruim geïllustreerde catalogus voor f 37,50 beschikbaar.

Het Groninger Museum is geopend:

dinsdag tot en met zondag van 10.00 – 17.00 uur
maandag 13.00 – 17.00 uur

* *Harlingen, Gemeentemuseum Het Hannemahuis*

In het Hannemahuis te Harlingen is tot 15 juni 2001. de tentoonstelling 'Van terp en stad, 1500 jaar bewoning in en rond Harlingen' te zien. Dit betreft de gemeente Harlingen in de huidige vorm. Te zien zijn o.a. vondsten uit Almenum, Wijnaldum, Midlum (de goudschat!), het klooster Ludingakerke (gesticht in 1137), Boltastate (onlangs geruimd voor de aanleg van een nieuwe haven) en van verschillende plaatsen in de stad. Verder zijn veertien panelen over het leven rond 1000 AD te zien, die afkomstig zijn van het Nederlands Centrum voor Volkscultuur.

Adres: Voorstraat 56, 8861 BM Harlingen, tel.

0517-413658. Openingstijden:
26 maart t/m 29 juni: maandag t/m vrijdag van
13.30 - 17.00 uur
3 juli t/m 16 september: dinsdag t/m zaterdag
10.00 - 17.00 uur en zondag 13.30 -17.00 uur
18 september t/m 16 november: maandag t/m
vrijdag 13.30 - 17.00 uur.

* *Drie archeologische steunpunten in Friesland: Hegebeintum, Wijnaldum en Oude Bildtzijl.*

In september 2000 zijn in de genoemde plaatsen drie archeologische tentoonstellingen ingericht. De tentoonstelling in het bezoekerscentrum van Hegebeintum is vooral gewijd aan het vroegmiddeleeuws grafritueel (veel vondsten en gegevens van Oosterbeintum zijn hier te zien). Erg aantrekkelijk zijn ook de video's over archeologisch en historisch Oostergo in dit bezoekerscentrum. In de consistorie in Wijnaldum is een tentoonstelling over de terp Wijnaldum-Tijtsma in Westergo ingericht. In het Bildts Kulturhistorys Informasysintrum in Oude Bildtzijl is een tentoonstelling ingericht over het Bildt, de drooggelegde Middellzee.

Adressen en openingstijden:

Hegebeintum: Pypkedyk 4. Openingstijden april t/m oktober: di-za 10-17, zon- en feestdagen 14-17; november t/m maart: di-zo 13-17;

Wijnaldum: Consistorie van de Hervormde Kerk (aan de zuidzijde van het kerkhof). Alle dagen d.m.v. sleutelfunctie;

Oude Bildtzijl: 't Bildts Kulturtoeristys Informasysintrum De Witte Klok, Ds. Schuilingsstraat 2-6. Openingstijden april t/m oktober: di-za 10-17, zon- en feestdagen 12-17; november t/m maart: di-zo 13-17.

De steunpunten worden aangedaan door drie Archeologische fietstochten (zie Nieuwe Publicaties).

* *Wommels, Tsiispakhûs*

Op 1 juni opent in het Tsiispakhûs te Wommels een tentoonstelling over recente opgravingen in de gemeente Littenseradiel: die van de vindplaats Wommels-Stapert, de vroegste bewoners van de gemeente, en die van de Romeinse wachtpost in Winsum (Fr.). Ook de goudschat van Winsum is er te bewonderen. De tentoonstelling in de hele zomer geopend.

* *Ezinge, Museum Wierdenland - Focke-project*

Het Museum Wierdenland doet mee aan het Focke-project voor de jeugd. Martine Letterie schreef het boek 'Focke en het geheim van Magnus', dat speelt in de Groninger Ommelanden in de Middeleeuwen. In het Museum Wierdenland, dat permanent aandacht aan de Groninger wierden besteedt, zijn alle Focke-artikelen te koop. Torenstraat 12 9891

AG Ezinge tel: 0594- 62 15 24

BESCHERMING

* *Rijksbescherming in Noord-Nederland*

De afgelopen tijd is er flinke vooruitgang geboekt met de bescherming van terpen en wierden in het Noordelijk kustgebied.

In het beschermingstraject van een 15-tal wierden in **Middag-Humsterland** werden de beschermingsvoorstellen ter visie gelegd en konden hoorzittingen worden belegd om met de betreffende eigenaren en belanghebbenden te praten over de consequenties van een beschermde status.

Eén van de te beschermen wierden is Ezinge, waar zoals u weet door Prof. A.E. van Giffen in het verleden veel onderzoek is gedaan. Inmiddels is uitgebreid gesproken met de bewoners van deze, ondanks alle commerciële (en wetenschappelijke) afgravingen, nog zeer fraaie dorpswierde.

Zowel de provincie Groningen als de gemeenten Winsum en Zuidhorn hebben de Staatssecretaris advies uitgebracht aangaande de bescherming van de Middag-Humsterland-reeks. De Raad voor Cultuur zal zich hier binnenkort over buigen en een advies voor de Staatssecretaris formuleren.

Ook de aanwijzing tot rijksmonument van de dorpswierde **Borgsweer** (gemeente Delfzijl) is bijna een feit. Deze wierde wordt gekenmerkt door een middeleeuwse rechthoekige structuur, waarmee ze afwijkt van de meeste andere in het noordelijk kustgebied.

Bij booronderzoek is vlak bij de kerk een 1,60 m dik antropogeen pakket vastgesteld. Ten noorden van de kerk werd in de ondergrond een restgeul aangeboord, die waarschijnlijk tijdens de eerste ontwikkelingsfase van de wierde nog "open" was. Vanuit wetenschappelijk oogpunt kan dit onderzoek een schat aan informatie opleveren over de vroegste ontwikkeling van deze in aanleg waarschijnlijk vroegmiddeleeuwse wierde. De top van de kwelderwal waarop de eerste pioniers zich vestigden, ligt op een halve meter boven NAP.

Ook hier zijn de zienswijzen van betrokkenen plus de adviezen van de gemeenteraad van Delfzijl en Gedeputeerde Staten van de provincie Groningen via een concept-beschikking inmiddels naar de Raad voor Cultuur gezonden.

De geschiedenis van de dorpswierde **Rottum** (gemeente Eemshoek) is zeer nauw verbonden met het Benedictijner klooster St. Julianus dat hier aan het einde van de 12e eeuw als abdij voor monniken werd gesticht. Het klooster wordt voor het eerst in 1226 genoemd. Ludger zou hier aan het begin van de 12e eeuw een heidense tempel hebben gevonden

Het Groningse Rottum vanuit de lucht gezien in noordelijke richting.

die door hem tot een christelijke werd gewijd.

Door een uitgebreid booronderzoek in 2000 is duidelijkheid verkregen over de structuur en de omgrachting van de dorpswierde Rottum. Het ophogingspakket bedraagt hier het dubbele van wat er in Borgsweer werd aangetroffen. Er is maar liefst 3,50m terophoging vastgesteld, waarbij de top van de natuurlijke kwelderwal eveneens rond de twintig tot vijftig centimeter boven NAP ligt.

Er werden twee dichtgeworpen omringende grachten aangetroffen die waarschijnlijk niet gelijktijdig hebben gefunctioneerd. De eerste omgrachting heeft naar wordt aangenomen gediend als fysieke bescherming van de abdij, terwijl de buitenste (een deel daarvan is op de foto te zien als een zwarte baan van oost naar west in het grote vierkante veld ten zuiden van het dorp) en waarschijnlijk ook latere gracht veel meer op de totale dorpswierde betrekking had.

De buitenste rand van het dorp bestaat ook nu nog voor een deel uit een (klooster)singel met

sloten aan weerszijden (op de foto ten westen en noorden van het dorp). Mogelijk dateert deze singel -mede gezien een twee- of drietal bastilion-achtige uitstulpingen die eraan zitten - uit de tachtigjarige oorlog (de derde ligt in het bosje ten noordoosten van het dorp).

In dialoog met de bewoners van Rottum is een traject van zienswijzen en inspraak doorlopen en binnenkort zal ook het voornemen tot aanwijzing aan de betrokkenen worden toegezonden.

In overleg met het Groninger Landschapsbeheer zal worden getracht om een aantal cultuurhistorische waarden op en rond de wierde te herstellen en te ontsluiten.

Tot slot zijn de voorbereidingen voor de aanwijzing van de dorpswierde **Tinallinge** (gemeente Winsum) in voorbereiding. Uit booronderzoek blijkt dat de bovenkant van de kwelderwal waarop deze wierde werd opgeworpen, zich maximaal op een diepte van ca. veertig tot vijftig centimeter boven NAP bevindt.

Opgraving Englum. V.l.n.r. Henny Groenendijk, Annet Nieuwhof en amateur-archeoloog Jan Tillema bij enkele van de mensenschedels en een hoop runderbotten die deel uitmaakte van de cirkel met mensenschedels. Op de achtergrond is studente Renske den Boer aan het werk.

Hierop werd vrijwel overal een in dikte variërende natuurlijke veenlaag vastgesteld, waarin zich riet-, zegge- en houtresten bevinden. De top van dit veen ligt op maximaal 0,5 m boven NAP, maar duikt soms tot 1,00-1,50 m min NAP weg. Op verschillende plaatsen gaat deze veenlaag lateraal over in een donkergrijs tot zwarte humeuze kleilaag.

Op het hoogste punt van de wierde werd een maximale dikte van 3,30 m aan antropogene terplagen aangetroffen.

Aan de noordkant van de wierde werd in drie opeenvolgende boringen een getijdegeul vastgesteld die enerzijds de kwelderwal en de zich daarop bevindende veenlaag heeft opgeruimd maar die al weer is dichtgeraakt op het moment dat de wierde wordt opgeworpen. Het heeft er alle schijn

van dat deze geul evenals dit bij Borgsweer het geval is, een beduidende rol heeft gespeeld tijdens de eerste ontwikkelingen van deze woonplaats.

De informatie- en zeldzaamheidswaarde van de wierde Tinallinge is mede door z'n rechthoekige kavel afwijkend van de vele andere.

De rijksbescherming bevindt zich nog in een beginfase en binnenkort zal de dialoog met de bevolking starten om betrokkenen zo uitgebreid mogelijk te informeren over de aanwijzing tot archeologisch rijksmonument.

G. van Haaff, ROB

VELDWERK

* *Englum*

Tussen 21 augustus en 29 september 2000 werd de Groningse wierde Englum, ten noorden van Oldenhove, door het GIA en de universiteit van Amsterdam onderzocht. Het initiatief voor het onderzoek lag bij provinciaal archeoloog Groenendijk. In het kader van het provinciale project "Wierden en waarden" (zie vorige Nieuwsbrief en *Noorderbreedte* 2, 2001) worden wierden beschermd en zo mogelijk hersteld.

In dit geval kwam een aantal wenselijk wonderlijk dicht bij elkaar: Englum is aan het begin van de vorige eeuw voor de helft afgegraven, wat de boer het beakkeren belemmerde; met het ijsbaangedeelte kon hij weinig aanvangen; de provincie zat met een flinke hoeveelheid kanaalbagger omhoog; en het Frisia-project zocht (na Dongjum en Peins) een onderzoeksobject in de provincie Groningen. De dagelijkse leiding was in handen van studente (!) Annet Nieuwhof, het wetenschappelijke toezicht berustte bij P.B. Kooi en H.R. Reinders (GIA).

In het afgegraven vlak bleek de terpzool geheel verdwenen. Er kwam hoofdzakelijk verplaatst materiaal tevoorschijn, maar er bleek onverwachts ook een vroegmiddeleeuws (?) inhumatiegraf aanwezig en een brede en diepe, met hout verstevigde put of dobbe.

Vanwege de vroegere afgraving was een prachtige O-W steilkant beschikbaar. Die is iets teruggezet, waardoor na schaven een indrukwekkend gelaagd profiel aan het licht kwam. De top van de wierde reikt tot 4,20 m +NAP, terwijl de zool op ongeveer 0,50 m -NAP ligt. De bovenste meters bleken middeleeuws, met halverwege een vlechtwerkwand, waarschijnlijk van een boerderij. Beneden, rond 0 m NAP, lag een dik pakket mest. In het smalle vlak voor de steilkant werd in deze mestlaag, ongeveer 4e eeuw v.C., dicht bij elkaar (cirkel?) een achttal menschedels gevonden (zie foto). Het ging niet om ordentelijke begravingen, noch om het opruimen daarvan, want andere menselijke resten ontbraken nagenoeg. Is hier Opa's verzameling van verslagen tegenstanders afgedankt, of moeten we aan andere verklaringen denken?

De Vereniging voor Terpenonderzoek is op bezoek geweest en had daarvoor de meest waterrijke dag van de nazomer (26 september) uitgezocht. Tot aan hun knieën weggezonden in de blubber mochten de leden het profiel aanschouwen, maar dankzij het GIA, gul met koffie en informatie, was er weinig reden voor een wanklank.

Ernst Taayke, mede gebaseerd op een intern rapport van Annet Nieuwhof

* *Wetsingermaar*

In 2000 vond een kort onderzoek plaats van een neolithische nederzetting die was gevonden bij de bouw van een gemaal in de Wetsingermaar in de

gemeente Winsum. Ter plaatse is het profiel gedocumenteerd en is aardewerk, vuursteen en houtskool verzameld. Door de student R. Feiken is de omgeving van de vindplaats afgeboord waarbij bleek dat de top van het pleistoceen tot dicht onder het maaiveld komt. De voorlopige datering van de vindplaats is 4700 BP. Mogelijk gaat het om een late fase van de Swifterbantcultuur.

Info: H.R. Reinders en J.N. Lanting (GIA).

UITWERKINGSONDERZOEK

* *Geschiedenis wierdenonderzoek*. Reinder Reinders onderzoekt de vroegste fase van het wierdenonderzoek in de provincie Groningen. Er kwamen verrassende gegevens tevoorschijn over de rol die de Commissie van Onderwijs in de provincie Groningen in de jaren '20 van de 18e eeuw heeft gespeeld. Ook zijn gegevens verzameld over de inbreng in het wierdenonderzoek van de artsen Acker Stratingh en Westerhoff. In de Universiteitsbibliotheek bleek een dossier aanwezig te zijn over de totstandkoming van de geologische kaart van de provincie Groningen (1837). Bestudering van het dossier heeft bijgedragen aan een beter inzicht in het destijds uitgevoerde onderzoek.

Info: Reinder Reinders, GIA

* *Zakjes van microvlinders uit Peins-Oost*

In botanische monsters uit Peins-Oost, die Annet Nieuwhof voor haar afstudeeronderwerp onderzoekt, trof zij ruim 1 cm lange en ca. 0,5 cm brede structuren aan, die naar zij aannam door dieren waren opgebouwd uit stukjes plantenmateriaal. Via de archeozoölogen van het GIA werden de structuren ter determinatie opgestuurd naar het Fries Natuurmuseum in Leeuwarden. De vrijwilliger-bioloog Henk Beers heeft zich daar over de structuren gebogen. Het bleken geen poppen te zijn, zoals eerst werd gedacht. Hoogstwaarschijnlijk zijn het zakken van micros, kleine dagvlinders. De exacte soort is nog niet bekend, maar het vermoeden bestaat dat het een soort is die op vegetaties van de strandweidegemeenschap leeft. Zo kan ook via deze door insecten gevormde structuren iets over het landschap worden geleerd.

Info: Wietske Prummel

PUBLICATIES VERKRIJGBAAR VOOR LEDEN VAN DE VERENIGING VOOR TERPENONDERZOEK

Als tegenprestatie voor de subsidie van onze vereniging kunnen leden onderstaande nieuwverschenen boeken met korting krijgen.

In discussion with the past, Festschrift W.A.van Es.
Een boek met talloze artikelen op het gebied van de archeologie inzonderheid de Romeinse tijd en Vroege Middeleeuwen. Hieronder meerdere engelstalige artikelen over aspecten van het terpenonderzoek. Het boek kost 70 gulden, maar leden kunnen het voor 45 gulden bestellen.

Excavations at Wijnaldum, reports on Frisia in Roman and Medieval times - volume 1
Dit eerste wetenschappelijke rapport over Wijnaldum is voor leden van de terpenvereniging voor 65 gulden verkrijgbaar.

H. Halberbertsma, *Frieslands Oudheid*. Dit boek is met korting te bestellen met bijgesloten folder.

Oude verslagen:

3e/4e jaarverslag (1920) met rapporten van Van Giffen, onder andere de opgraving in Godlinze
prijs leden terpenvereniging fl. 7.50, niet leden fl. 17,50.

51 jaarverslag (1967) is het boekje Vijftig jaren terpenonderzoek met verhalen over het begin van de carrière van Van Giffen
prijs leden terpenvereniging fl. 2.50, niet leden fl. 10.00.

66-72 jaarverslag (1989) met artikelen over Kimsward, Ezinge en Leeuwarden en lijsten van publicaties van Prof. dr. H.T. Waterbolk en G. Elzinga
prijs leden terpenvereniging fl. 20.00, niet leden fl. 25.00.

75 jaarverslag (1991) met een grote verscheidenheid aan artikelen over het onderzoek van de terpen en wierden in het verleden en heden.
prijs leden terpenvereniging fl. 20.00, niet leden fl. 25.00.

73-74 jaarverslag (1996) Het vroeg-Middeleeuwse grafveld van Oosterbeintum.
prijs leden terpenvereniging fl.20.00, niet leden fl. 28.50

76-82 jaarverlag (2000) met artikelen over de Friezenaam en continuïteit, over archeologie op het Oostfriesse wad en over voorwerpen van gewei en been.
prijs leden terpenvereniging fl.20.00, niet leden fl. 28.50

Bestellingen kunnen telefonisch of schriftelijk worden gericht tot de penningmeester. Bij verzending wordt porto doorberekend. Afhalen na overleg mogelijk.

Uiteraard kunt U zich altijd aanmelden aan lid. Contributie 25.00 per jaar. Een nieuw lid krijgt het laatst verschenen jaarverslag als premie gratis.

Penningmeester Egge Knol
Prof. Rankestraat 23 9713 GC Groningen
tel. 050-3131132
(of werk 050-3666555; fax werk 050-3120815 Groninger museum)

AANMELDING NIEUWE LEDEN

Nieuwe leden kunnen zich aanmelden bij de penningmeester: Egge Knol (adres zie boven). De contributie bedraagt f 25,00 per jaar. Leden ontvangen de Jaarverslagen en de jaarlijkse Mededelingen. Een nieuw lid krijgt het laatst verschenen jaarverslag als premie gratis. Dat betreft het nummer 73-74 met de publicatie van het vroegmiddeleeuwse grafveld Oosterbeintum.

KOPIJ

Kopij voor deze Mededelingen en aanbevelingen voor op te nemen rubrieken of berichten, kunnen ingezonden worden naar de Redactie van de Mededelingen van de Vereniging voor Terpenonderzoek, p/a Wietske Prummel, Poststraat 6, 9712 ER Groningen, e-mail W.Prummel@let.rug.nl

Redactie: W. Prummel

ISSN 13813331
Redactieadres:
Vereniging voor Terpenonderzoek
Poststraat 6
9712 ER Groningen